

МЕЖЕГЕЙНИҢ АЯН-ШИНЧИЗИ

Улуг-Хемге таанайлаан
Улуг ийим, Кадар-ийим.
Уруг чаштан ойнап эскен
Улуг Шынаа Межегейим.

Кайтамчытыг чурумалдыг
болгаш амыралдыг уткалыг
сөстөр. Кадар бир-ле Меже-
гейиниң делгемнериниң кыры-
нада укуп эртекш, харан көр-
гөш бүзүрү боор силер. Ол
ырымчы ууун хомог аягызын
Межегей суурун болгаш че-
ле бергеш чыла кижилерин
ажыл-амыралдыг аян
шимчээкилеринде улажып
турарын дыңнаар боор силер.

Межегей, шынаа-ла, Таңды
эвээне чараш болгаш байлак
делгем черлериниң бирээзи. Ооң
кижилери боттарынын күш-
ажылы-биле чоргаар болгаш
чараш чурттап чоруурлар.
Анаа челе бергеш, дунмала-
рымның бажыңнарынга сава
долган ак-чемин, тавак долган
эвти, хлети болгаш нога-
ларын стол сынмас кылдыр
салыптарга доран мындыг бо-
дал сеткилин өөртүп кедир

— төрөң чериваттын көрүңү
уңуш чүш, оңт-көңү бо-
лур, ооң чулуу болгаш хага-
чымы ол болур. Оларын ка-
йым-лаа эжелээр, бо черини
күш-ажылы кижилериниң
шагын дөрт эргилдизде кы-
ымкай ажылынын үеи бо-
лур кылдыр болгаш кээр. Ол
шынаа-ла мындыг. Кайла-даа, кан-
дыг-даа ажылы кижилери
боттарынын күш-ажылы-биле
бүдүрүени черини кечкин хо-
нушта хире-чегези-биле че-
йиштер дээш аш-чемини
дээжлери-лаа күрүне пла-
нын ламчытыр чорууду тур-
рар.

Межегей суур улуг эвес, да-
йын оюнуна, Тывага холхоз
тургузуун үезинде, байтай-
гы Ленин аттыг колхозтан үн-
дизелттерген сайырап кел-
ген. Амгы үеде ол суурда
орустар, тывалар, болгаш
оларын-биле кады украинер,
эстоннар, какастар дээш өскө-
дээш нацисттер кижилери ча-
гыс пеннч төлдөр деп совет-
тун ажылы чылып, боттары-
нын күш-ажылы каттышты-
рып, күрүне планнарын үүс-
деринге кырып турарлар.

Маана СССР-ниң 50 чыла
аттыг советтан каш чижек
саннар көргүзгөн артык эвес.
Межегей калээ Советтин де-
висээрине 1980 кижин чурт-
тап турар. Оон иштинде ажал
мылар назым 1065 кижин
бар. Олар колдуу-ла малчы-
нар, механизаторлар, туугу-
лар болгаш өскө-даа ажылдап
кылар. Улус ажал-айым-
нын бүгү амалдарына
кижилери кириштерге,
чурттагыч чонун кул-
туртуп амыралдыг дейле-
ни белидеринге партия, ком-
сомол организацияларын, про-
фсоюз комитети, калээ Совет
доктаамал саргы салып,
ажылдарын чорууду турар. Ол
ажылдарга сурунун активчи-
лери иленикпейл кырып турар.
СССР-ниң Дээзи Советиниң
депутатта, Успенко сүт-бараан
фермазынын бригадир Фанна
Антоновна Родионова, Тыва
АССР-ниң Дээзи Советиниң
депутатта, Алаз № 2 сүт-ба-
ран фермазынын бригадир
Валентина Аркадьевна Лукина
болгаш район Советиниң 7.
калээ Советиниң 26 депутатта-
ры тус-туста харымдар амы-
ралын аян-биле кижин бү-

рүзү бүдүрүп турар ажылы-
нын шынаар белилер бол-
гаш экономика татаал-биле
камналгалыг болуру дээш,
ажылы болгаш хей-пийн-
тин корум-чурумун шыгын
сатыры дээш кижилеринде
ажылдарын чорууду турар.

Суурда дайынның болгаш
күш-ажылынын 125 хоочуннары
пенсционерлер бар, олардан 56
кижин амында ажылдамы-
шаан. Ала-чурттуң Улуг да-
йынның кижилери 23 ки-
жин; оларын оңажы совет-
та ажалдап турар. Аныктар
кижилеринде ажал-херээ
болгаш амырал-чуртталга-
зы-биле үлгер-чигеж көрү-
зүп, дуржугазы дамчызып
чоруурлар хей. Оларга дайын
кирилери И. И. Кузнецов,
Ф. И. Коваленко, Б. В.
Коваленко, М. А. Бажин,
күш-ажылы хоочун Алек-
сандр Балайрович Белемаа
болгаш өскө-даа камаар-
жыр.

Совет бүүдүргезинге бот-
тарынын оңажы ажылыга
доктаамал чедикчиликтерин че-
дип ач келген муракчылар
хей. Оларга механизаторлар
РСФСР-ниң алдардыг механи-
затор Онуур-оол Оюн, тракто-
рист Куулар Саят, Ф. Тон-
кин, чолалач А. Копин, саа-
чылар Тыва АССР-ниң алдар-
дыг малчыны Е. Д. Монгуш,
Е. П. Тал, В. Т. Ахмедов, Т. С.
Оюн, хойчулардан Ооржак
Калга, М. Контар-оол, Б. М.
Мөңгө-Доржу, К. Куулар бол-
гаш оон-даа өскө-дөр.

Суурда хей чуртталгалыг 19
ис. оон иштинде 3 Маадыр-е
бар. Оларга күрүнеде чурт-
талга шалы-биле амыралып,
ажыл амыралдыг чорууду тур-
рар. Школадан интернаада 65
уруглар өөренип, чурттап тур-
рар. Олар малчылар болгаш
хей уруглардыг ажылдарын
чорууду турар.

СССР Конституциязы
школадан эгелээш аспиран-
турага чедир өөренилген
бүгү хевирлериниң нитиле-
лиг хергелег фондустарын
күсели-биле хаалас чо-
руудын көргөн.

Бир өөренип турар кижин
ге хамаарыштыр күрүнеин
үндүртүп турар чарыгалары
ини билгиле школада 2000
рубл, а Тыва АССР-де
234 рубл интернаада турар
бир уруга 579 рубл, орту-
мак тускай өөренилге че-
деринге 1100 рубл ажы
булу турар. Ол мышка
хоорайын профессионал
техниктиг училищелеринге
1353 рубл, а калээ ПТУ-га
1027 рубл бир сургуула
күрүне чарыгалар.

Капиталист чурттада
студенттер өөренилге тө-
лөри боттары төлөп турар.
Чижээ АКШ-та колледжге
дөрт чыл иштинде өөри-
ниң төлөри ортумак
биле беш муң доллар, Нью-
Йоркта Колумбия универси-
тетинге беш чыл өөрениге
төлөри — 12 муң доллар
булу турар.

Бо бүгүн делгем көргө,
бистин күрүневиң улус ө-
редилгезинге кайы хире сагыш

ажылдап турар. Ол мышка
үлгүлүр барааннарның бол-
гаш аш-чеминиң магазинери
бар. Чүгө суурда 5 магазин
ажылдап турар. Ол мышка
Успенко (Кара-Булак) сүт-ба-
ран фермазынын төүлөсөс
чыл школазы, клуб, магазин,
почта салбыры, аска-саа
ажылдап турар.

Межегей ортумак школазы-
да хей националдыг уруглар
холуу өөренип турар. Уруг-
ларын класстарга чагыс аял
холуштур өөрилер өөрилерге
ге болгаш найралга кайтам-
чык уруг ужуру-дуалыг болу-
турар. Бо суурда 17 хире на-
цияларын кижилери барын
манаа база катан демгелеш-
кеди. Школада өөренип-
чилер дээш болгаш тускай
ортумак эртемниг башкылар
башкылар турар. Хей чылдар-
да ажалдап белик мергезил-
диг холуу башкылар хей,
орус дил башкыны И. И. Ми-
хайлова, эге клас башкыны
К. Д. Селен, күш-ажыл баш-
кыны Г. Б. Некрасов дээш
оон-даа өскө-дөр. Школада 36
башкы бар. Оларын хей
кезин дээш эртемниг анык-
тар. Боттарынын башкылар
ажылы-биле чегерелештир суру-
нун хей-пийн ажалдагына
иленикпейл кырып турарлар.

Школа чеге чогаалдыг бол-
гаш өөренилген номнары-
биле бүгү хандырылган. Ном
фондунада 6645 эскилери
ялзы-бүрү комнар. 2596 эс-
килери өөрилерге номнары
бар.

Школанын интернаада 65
уруглар өөренип, чурттап тур-
рар. Олар малчылар болгаш
хей уруглардыг ажылдарын
чорууду турар.

СССР Конституциязы
школадан эгелээш аспиран-
турага чедир өөренилген
бүгү хевирлериниң нитиле-
лиг хергелег фондустарын
күсели-биле хаалас чо-
руудын көргөн.

Бир өөренип турар кижин
ге хамаарыштыр күрүнеин
үндүртүп турар чарыгалары
ини билгиле школада 2000
рубл, а Тыва АССР-де
234 рубл интернаада турар
бир уруга 579 рубл, орту-
мак тускай өөренилге че-
деринге 1100 рубл ажы
булу турар. Ол мышка
хоорайын профессионал
техниктиг училищелеринге
1353 рубл, а калээ ПТУ-га
1027 рубл бир сургуула
күрүне чарыгалар.

Капиталист чурттада
студенттер өөренилге тө-
лөри боттары төлөп турар.
Чижээ АКШ-та колледжге
дөрт чыл иштинде өөри-
ниң төлөри ортумак
биле беш муң доллар, Нью-
Йоркта Колумбия универси-
тетинге беш чыл өөрениге
төлөри — 12 муң доллар
булу турар.

Бо бүгүн делгем көргө,
бистин күрүневиң улус ө-
редилгезинге кайы хире сагыш

салып турары тодаргай бил-
де бээр.

Межегей суурда уругларын
3 эскилери ажалдап тур-
рар болгаш уругларга таарым-
чалыг байламы тургусуп
турар. Маана чүгө «Ах-
тоу» үш сүт-бараан ферма-
зынын бирээзи Успенко-
кижи белик болза мында
сес чыл школазы, аска-саа
ажылдап турар. Ук фер-
мазын бригадир Фанна
Антоновна Родионова
СССР-ниң Дээзи Совети-
ниң депутаттыгы ийги
уааа согушкан.

Фермазын хире-чегези-
биле механизастаан бол-
гаш моон-даа сонгаар кы-
мыр чүүлдер көрдүңүп тур-
рар. Бисте саар инек хей
эвес 336, амгы үеде олар-
нын 235 инек саалада тур-
рар. Чылаа бир инектен
2250 кг сүт саар планныг.
Ону күселип турар бис.
Төрүр чүс инектен 90 бы-
заа алыр. 1984 чылда 7408
центнер сүтү күрүне ду-
жааган бис. Бисте хей чыла
ажылдап келген мурак-
чылар бар. Оларга Тыва
АССР-ниң алдардыг мал-
чыны саагы Е. Д. Мон-
гуш, мал ажыл-агыйның
талазы-биле бирги клас-
стын мастери Т. С. Оюн
ийги класстын мас-
тердери Л. П. Шолокова,
Т. Д. Монгуш, болгаш
инек калдарчылары Н. Ба-
чир, Г. Монгуш болгаш өс-
кө-даа камааржыр —
дел Фанна Антоновна чу-
гаалды.

Межегейин амыралы Тыва
революция үндүреринге,
Араттыг Революциянын ор-
ганизастап тургузарына иле-
кпейл кырыпкан. Ала-чурттуң
Улуг дайынын эки тура ше-
ринге элэй хей кижин Меже-
гейден, тыва хей туралы-
нын эйне улуг назымды, фео-
далдарын үндүрген тура ха-
лышкыларын баарына кыр-
жип чоразы, кызыл партизан
Оюн Делик-оол, анык агит-
атор Оюн Сопта (револючу
Оюн Чыржаалынын огулу)
дээш муракчылар айткан-
нар.

Тыванын Араттыг Револю-
циянын үндүреринге
Оюн Курдаа база Межегей
кижиле. Оон өскөн-терези че-
рине суурга бир куудууну
адаш, Култура бажыныга
болгаш школага чуртуу тур-
гузары күзөгүн.

Коммунист партия болгаш
Совет чазактын ада сагыс-
лышкынын аныгында бистин
эң анык республикамы-
нын чагыс-ла суурун сай-
зыралында чамалык чүүлдер
ныскаан-биле көргө билин
мындыг-дыр.

А. АРАПЧОР.
«Шинин» корр.

ЧУРУНТАГА: 1. Ала-чурттуң Улуг дайынын кырыкчилери коммунист:
И. И. Нударица, Ф. И. Нонанский, Б. В. Коваленко; Межегей эмнегезинин эргел-
чизи эми Серен Ован-оловна Монгуш анык үезинде.
О. ОХЕМЧИТИН ФОТОЛАРЫ:

кай ажалдап турар. Суурда
херээжерлер ортуунда ажал-
га иленикпейл кырып, ону
удуртуп келген.

Бистин чуртуушта эми
дузаламчынын кандалы-
даа хевир — бөдүн ша-
рымчынында эгелээш эң
нарын кезикчинге чедир
хаалас. Тыва АССР-де чы-
тырып эмиэр бир аарыг
кижиниң хүнде эмнегезинге
11 рубль 45 көпөк күрү-
несен үнүп турар.

Америк эмнегезге чагыс
хүн чыдарына 280 дол-
ларын аарыг кижин төлээр,
чагыс динти пломбады-
рына — 18 доллар, согуш
шөйүндү кестиреринге —
400 долларын төлээр.

Моон түнелди номчукчу бо-
ду үндүрери чугаажок.

Межегейин Култура ба-
жыны сурунун бир ужула.
Ол өскө-дөр оңай кестир-
чүгөс кайт ак бажын. Анаа
сурунун чурттагычлары ажал-
херети дугуржур тураларга
кычыл кээрлер. Мында хей на-
ционал уластарын орус дил
сатып-сеткилин билиштирип,
оларын найралга каттышты-
рып турар.

Советка хамаарышкан
ийи суурда күрүне күсели-
биле ажалчыларның чурт-
тап ажалдарына таарым-
чалыг бүгү чүүлдерин чыла-
дан чыме немей тургузуп
турар. Маана чүгө «Ах-
тоу» үш сүт-бараан ферма-
зынын бирээзи Успенко-
кижи белик болза мында
сес чыл школазы, аска-саа
ажылдап турар. Ук фер-
мазын бригадир Фанна
Антоновна Родионова
СССР-ниң Дээзи Совети-
ниң депутаттыгы ийги
уааа согушкан.

Фермазын хире-чегези-
биле механизастаан бол-
гаш моон-даа сонгаар кы-
мыр чүүлдер көрдүңүп тур-
рар. Бисте саар инек хей
эвес 336, амгы үеде олар-
нын 235 инек саалада тур-
рар. Чылаа бир инектен
2250 кг сүт саар планныг.
Ону күселип турар бис.
Төрүр чүс инектен 90 бы-
заа алыр. 1984 чылда 7408
центнер сүтү күрүне ду-
жааган бис. Бисте хей чыла
ажылдап келген мурак-
чылар бар. Оларга Тыва
АССР-ниң алдардыг мал-
чыны саагы Е. Д. Мон-
гуш, мал ажыл-агыйның
талазы-биле бирги клас-
стын мастери Т. С. Оюн
ийги класстын мас-
тердери Л. П. Шолокова,
Т. Д. Монгуш, болгаш
инек калдарчылары Н. Ба-
чир, Г. Монгуш болгаш өс-
кө-даа камааржыр —
дел Фанна Антоновна чу-
гаалды.

Межегейин амыралы Тыва
революция үндүреринге,
Араттыг Революциянын ор-
ганизастап тургузарына иле-
кпейл кырыпкан. Ала-чурттуң
Улуг дайынын эки тура ше-
ринге элэй хей кижин Меже-
гейден, тыва хей туралы-
нын эйне улуг назымды, фео-
далдарын үндүрген тура ха-
лышкыларын баарына кыр-
жип чоразы, кызыл партизан
Оюн Делик-оол, анык агит-
атор Оюн Сопта (револючу
Оюн Чыржаалынын огулу)
дээш муракчылар айткан-
нар.

Тыванын Араттыг Револю-
циянын үндүреринге
Оюн Курдаа база Межегей
кижиле. Оон өскөн-терези че-
рине суурга бир куудууну
адаш, Култура бажыныга
болгаш школага чуртуу тур-
гузары күзөгүн.

Коммунист партия болгаш
Совет чазактын ада сагыс-
лышкынын аныгында бистин
эң анык республикамы-
нын чагыс-ла суурун сай-
зыралында чамалык чүүлдер
ныскаан-биле көргө билин
мындыг-дыр.

А. АРАПЧОР.
«Шинин» корр.

ЧУРУНТАГА: 1. Ала-чурттуң Улуг дайынын кырыкчилери коммунист:
И. И. Нударица, Ф. И. Нонанский, Б. В. Коваленко; Межегей эмнегезинин эргел-
чизи эми Серен Ован-оловна Монгуш анык үезинде.
О. ОХЕМЧИТИН ФОТОЛАРЫ:

кай ажалдап турар. Суурда
херээжерлер ортуунда ажал-
га иленикпейл кырып, ону
удуртуп келген.

Бистин чуртуушта эми
дузаламчынын кандалы-
даа хевир — бөдүн ша-
рымчынында эгелээш эң
нарын кезикчинге чедир
хаалас. Тыва АССР-де чы-
тырып эмиэр бир аарыг
кижиниң хүнде эмнегезинге
11 рубль 45 көпөк күрү-
несен үнүп турар.

Америк эмнегезге чагыс
хүн чыдарына 280 дол-
ларын аарыг кижин төлээр,
чагыс динти пломбады-
рына — 18 доллар, согуш
шөйүндү кестиреринге —
400 долларын төлээр.

Моон түнелди номчукчу бо-
ду үндүрери чугаажок.

Межегейин Култура ба-
жыны сурунун бир ужула.
Ол өскө-дөр оңай кестир-
чүгөс кайт ак бажын. Анаа
сурунун чурттагычлары ажал-
херети дугуржур тураларга
кычыл кээрлер. Мында хей на-
ционал уластарын орус дил
сатып-сеткилин билиштирип,
оларын найралга каттышты-
рып турар.

Советка хамаарышкан
ийи суурда күрүне күсели-
биле ажалчыларның чурт-
тап ажалдарына таарым-
чалыг бүгү чүүлдерин чыла-
дан чыме немей тургузуп
турар. Маана чүгө «Ах-
тоу» үш сүт-бараан ферма-
зынын бирээзи Успенко-
кижи белик болза мында
сес чыл школазы, аска-саа
ажылдап турар. Ук фер-
мазын бригадир Фанна
Антоновна Родионова
СССР-ниң Дээзи Совети-
ниң депутаттыгы ийги
уааа согушкан.

Фермазын хире-чегези-
биле механизастаан бол-
гаш моон-даа сонгаар кы-
мыр чүүлдер көрдүңүп тур-
рар. Бисте саар инек хей
эвес 336, амгы үеде олар-
нын 235 инек саалада тур-
рар. Чылаа бир инектен
2250 кг сүт саар планныг.
Ону күселип турар бис.
Төрүр чүс инектен 90 бы-
заа алыр. 1984 чылда 7408
центнер сүтү күрүне ду-
жааган бис. Бисте хей чыла
ажылдап келген мурак-
чылар бар. Оларга Тыва
АССР-ниң алдардыг мал-
чыны саагы Е. Д. Мон-
гуш, мал ажыл-агыйның
талазы-биле бирги клас-
стын мастери Т. С. Оюн
ийги класстын мас-
тердери Л. П. Шолокова,
Т. Д. Монгуш, болгаш
инек калдарчылары Н. Ба-
чир, Г. Монгуш болгаш өс-
кө-даа камааржыр —
дел Фанна Антоновна чу-
гаалды.

Межегейин амыралы Тыва
революция үндүреринге,
Араттыг Революциянын ор-
ганизастап тургузарына иле-
кпейл кырыпкан. Ала-чурттуң
Улуг дайынын эки тура ше-
ринге элэй хей кижин Меже-
гейден, тыва хей туралы-
нын эйне улуг назымды, фео-
далдарын үндүрген тура ха-
лышкыларын баарына кыр-
жип чоразы, кызыл партизан
Оюн Делик-оол, анык агит-
атор Оюн Сопта (револючу
Оюн Чыржаалынын огулу)
дээш муракчылар айткан-
нар.

Тыванын Араттыг Револю-
циянын үндүреринге
Оюн Курдаа база Межегей
кижиле. Оон өскөн-терези че-
рине суурга бир куудууну
адаш, Култура бажыныга
болгаш школага чуртуу тур-
гузары күзөгүн.

Коммунист партия болгаш
Совет чазактын ада сагыс-
лышкынын аныгында бистин
эң анык республикамы-
нын чагыс-ла суурун сай-
зыралында чамалык чүүлдер
ныскаан-биле көргө билин
мындыг-дыр.

А. АРАПЧОР.
«Шинин» корр.

ЧУРУНТАГА: 1. Ала-чурттуң Улуг дайынын кырыкчилери коммунист:
И. И. Нударица, Ф. И. Нонанский, Б. В. Коваленко; Межегей эмнегезинин эргел-
чизи эми Серен Ован-оловна Монгуш анык үезинде.
О. ОХЕМЧИТИН ФОТОЛАРЫ:

В. И. Ленинниң төрүттүнгөн
хүнүнден бээр 115 чыл оюнга

ПОЛЬША ЛЕНИНАНЫҢ АРЫНАРЫ

Владимир Ильич Ленинниң
Варшава музейи даярда
үжүн чыл болур.

Шөг-шанаа Радзвильдерин
хорейтин өт-бүзөвүн
болуп турган олоолон олоолон
бажын пошыл кыжылалыг
дал ортуулаа. Ф. Дзержин-
ский шөг-шанаа ырак эвесе
турган. Долгандыр чыкаалар
үргөн белик тал болгаш кы-
мыштар хоорайын дааш-ши-
мэинден музейин камгалап
турган мышка кылдыр са-
гындырар. Бүгү заллар шууш-
тур каттыжып келген ийги
кайта ак мрамор даш чада-
лап үе бердим.

— 1905—1907 чылдарын

орус революцияныга турас-
кааткан делегевис мында чу-
вас-дүш, музейин ажалда-
чы Алааааа Лейне бисте
делгем амыралы чылаа.

Полгаш күзүлериңиң шөг-
шанаа бажын Ленин «Искра-
ны» баштайгы коммерсин
хоолтамы. Оон чамыда «По-
темики» бронзосониниң гар-
дейжи коммюти. Ф. Э. Дзе-
ржинский редакторлап чо-
рааны «Червонны штандарты»
дунуң көктөз. Капиталдын
кычы-бегинге үдүр демисала
оруун ажалдыг аныгга айтп
берген хей-хей Ленинниң чү-
галар — стандарты. Шагала
фото-чурттары — Лодзь, Вар-

шава, Россияның ажалчыны-
нын революсту демисала
үчүрүлериңиң дөткөз чыс-
каалар кылган кижилер ол
хоорайларын куудуучуларын
далгылалыгы чалаган. Ол
ай-сеткил каттыжылган
В. И. Ленинниң, РСДРП-ниң,
Польша хаан чериниң болгаш
Литваның социал-демократ-
тарынын алыс согулга-бола-
галыг ажалын шыныг түн-
нели болу берген дээрзан до-
кументалар тайлырлар турар.

— В. И. Ленинниң төрүт-
түгүн хүнүнден бээр 115 чыл
оюнга чедир бүгү экспозиция
чаартып дөткөз, дөткөз
телевизионг азырнуулаа
дөт техникалар тургускаа бис.
Техниктег херекселер доку-
менталдыг материалга немелде
болбушаан, делгем пролета-
риалдык баштыңчылы. Совет
күрүнеңиң үндүзүлүк Вла-
димир Ильич Ленинниң амы-
рал-чуртталгалыг бол-
гаш ажал-чорудулганын беле-
ханы танымар арганы келген
кижилерге берип турар.

Музейин артем болгаш чы-
рылга ажал-чорудулганын
сайырангайжыларын Ленин
болуңуң хол-биле би-
жери чүүлдериниң хоолалары
болгаш партиянын хоов дээш
документаларын байлак
чылааы бараан болуп турар.
Ол дээрке колдуулаа-ла В. И.
Ленинниң Москвада Тен му-
зейиниң болгаш СССР-ниң өс-
кө-даа музейлериниң болгаш-
дыр. Музейниң фототаламы байлак
1912—1914 чылдарда Польша-
га В. И. Ленинниң амырал-
чуртталгалынын болгаш ажал-
чорудулганынын дугайын, со-
вет-польша найралдаа база
кады ажалдажылдаа оон
идеяларын боттагынынын
дугайын тоожуа тематиктиг
33 фотоконспект, 19 муң не-
гатив илаа бар. Библиотекада
11 муң ажал комнар томнары
чыгылган.

Варшава музейиниң докта-
мал немекти чидар фондустар
болгаш экспозицияны ажалдыг
хевирлерин мога чок сайыра-
гайжылары-биле, Краковта, По-
ронноа, Бали-Дунаеги, Но-
ва-Тарга Ленинни музейлер-
инде кады ажалдажылдыг
быжылдыг турары-биле улам
байлашкын олар. Чурук де-
лелдерин, фильмин көрүдө-
лери, шөг-шанаа нежеселер,
эртемдерин-биле, ажалын
шимчээкилериниң хоочуннары-
биле ужурыжыкчыларын
организастаары чачыл болган.

— Варшава В. И. Ленин-
ниң музейиниң тургустуу-
нундан бээр ажал-чорудулга-
зын сан-чургай-биле көрү-
зүп болур бе?

— 30

МААДЫРЛЫГ 27 ХОНУК

«Киж динг чорда, сепкалы өрттүп чорун. Битин кижини аксымдыа чеп-дас кудурга, кепер экес. Оң таваларым чепер-чепер чутазда бар. Хукудук башкы Толош Самбуевт Нурсат-биле база катал учуражы бердим. Эки туралы тапкыт кады чоразин эштерини адым-сыйын адатылаш, мында адым.

— Ам ийн киж динг өрттүп чорун. Бир эким Дүлүш Кымал-Тас азылап кыда болгаш аарам...

Бо чутазы бо чылды март 26-да динчыл, адым-дас кудурга, кепер экес. Оң таваларым чепер-чепер чутазда бар. Хукудук башкы Толош Самбуевт Нурсат-биле база катал учуражы бердим. Эки туралы тапкыт кады чоразин эштерини адым-сыйын адатылаш, мында адым.

Совет Эмчелерин кымылаарында фашистерини удуур сы-ыража, дашкыч чурт Румынияга дайылажып турган бис. Бир-ле малгыштыг чеге бистин тапкыларымыс калады бер-ге. Менден чеге кире метр чеге Юрий Липкинни тапкы-зы база. Оң механик-башка-рыкым Дүлүш Кымал-Тас чоразин чүе. 144 чылдыж кыюу уеи. Шаа ол малгыштыг чеге 27 хонук итинде түрөп келген бис. Бистин-дас, немеч-терин-дас таланындал келер арда чоо апарган. Тапкылар уеи-ле, немечтер чыжырдыр ада бээр. Хиреяа бодаларга, немечтер бистин малгыша дүшкө тапкыларымыс булу-к-буле алыр, ычанагаш бис-терини шиталып алурерин бо-данылар. Бир чамалыа бистин тапкыларга кастыр окта дүшкү-дүш, чеге мырнай чинил-дештир сыйлаптыр турган. Немечтерини онгуу чок джыг метр кире чеге турган.

Бистин таландын дүе кады бир киж келгеш, адым-дас эк-еп берип турган. Бир чамалы эштер бистеге чеге экеп берип чоразин, немечтерге кыра боо-датырып база турган.

М. КЕНИН-ЛОПАН.

Дайын тинген соонда, удуг Тинделгенин 35 чылы чоруп турган. Дайын чыла-рында Ленинград чоогунуа чилит тулушкунунарынга кир-жип турган шаап халлакты ийити армиянын генерал Греш-еже командирлан 272-ги дивизиянын хоочуннары тус-кай чаалаа дуугар алаа буга чегерлер чилит келген. Хар-ежект халасил, сагыш-сеткилд саргылым кээр учу-ражылгалар болтулаан.

Мынан олар Псков таланын-да тураскалга чеге берген. Бинаа удуг калаа гранит дашта: «Горон чурт даш ам-ытчыи харам чокка бер-ген маадырларга мөгө ала-лар!» деп бажыж, оң алаан-да хей аттары адым учкү-тер-биле сикил-каан. А оң орту уезинде олурула: «Па-вел Алексеевич Медведов: — 1925 IX. 17 төрттүнгөн» деп каан. Адыа келген дисканте чегер мөгейип дуулаан, чечек салып, мыт чок турган дайын хоочуннарынын аразында бе-жен хар ажа дүжүп чорун, мөгө, шыраа кижин ол дайын-нын көрүп тура, мылп баш-рыккан.

— Ортунда олурула Ме-ведов дээрме меп-дир меп. Оуу сивирин калаттарынын арга-зы канчалык! — деп, бөлүктү баш-тап чорай кижилден ол дил-дизин. Дайын чылаарында Но-вогород чоогунуа тулушкуну уезинде оң «алгеш», катал келген бис. Павел Алексеевич-биле оң бажыжып, хулаа аркылы, фото-чураткыч көрүп ора, оңу чутазал бээрин дилемиз:

— Ол дайын чутазалаа болза, төүгү оңу — даш, ке-кек болгаш олу. А меп оңу чутазал улам шулаары-биле деек доора алтырылар салгылаш:

— Дайын оруктарына-рың дайын паламын-дас бол чутазал көрүмөң?

— Оң чеге, оң сес хар аа чегек 30 кире ол 1943 чылдыж мартта Кызылдан

Тургустуну келген берге

байдалдан уштунары-биле алаа командир дорван-на коммунистерин, комсомолчу-ларын чылдыртган. «Диринг чыткан, фашистерге чеге ду-жуп бербес, түрктүн сөлүгү согуунга чегер демексир» деп шитирини хүлөп алган. Дүжүп бээр дугайында немеч-терини сөлүгү негелдизин полк күштү боолашкын-биле ха-рылаан. А фронт оларын чеге боолашкын, түрктүн сөлүгү урт шытап, бүтү таландын чашкыналыр-ла эгелден. Уду-дешер аткылажышкын-нар ийн хүн үрүчүдүзүн. Полета кижилер-дас, оң-кем-чен-дас эвээжиз. Бичалзжон олар дүжүп бербиз.

Павел Алексеевичини ха-маржып турган автоматчи-лар азылап дайынчылары база азын арт-дас, дайын-чыи азын алаа агааларын ойтур шапканыр. Чоорту бай-лаа улам нарылаан. Ол уезе аларга дуа чегер совет ше-риглер чоошулап келген. Бир күштү атака уезинде, Павел ийн хукуке, көрөңчө аар ба-лытлаптыкан. Чүм харга «мил-дизин барып шыккан, ол-ла хевээр чүм-дас билбиз». Та-каш хонганаа чүе, бүткүр бо-лу шимчелтимес. Бир-ле май-гында чылар болган. Тулу-шкуну палуге алууркен киж-илер аразында оңу парти-заныр тапкыч, тымы чылар боорга, шыкаа саван кырып-га катал, сөөктү эгелдени ол сөөктүде билген. Неделэ эртенде оңу Калинин хоорай-чыи чылдыг госпиталыга эк-елген. Ол таланы хоуу экр-бестиз турулкан, Чамдык эм-челер оңу кезип калган деп барган. Ак баштыг, сөгел са-дыг, чолкымылар кырган профессор эми оңу база кал-ган оварымчылдыг көргөш:

— Мырнай анык киж-илер — даш, адыа парин кы-зылшкын кылаан, сөөктө чымылаа октары ап каа-кан. Ол азын кат хонуктар-га билимес чыткан. Адыа таа кулуп, сикиртип, холза-рын доктаамал массажап турган. Ийн дугаар төрттүн-генин ол-дур ийн—деп, ол чутазалап орау.

Ол-ла уезе Бин-Хемини Ха-дан суурга чурттап турган оңу ала-неи — Акулина, Алексей Медведовтерге «Огу-нар — Павел тулушкуну шег-елте маадырмы-биле алган» деп кажымалын адынадым баа келген. Кыргыларын кажымалы кызылар чок болган. Бичалын канчаар, өг-бүдөс беш оң фронт чур-такан. Адымчыларини ийини дайын палуге алууркен, би-рээзи аар балыглаткан, чур-тула чегип келген, ол-ла ба-лындаан мөгөн. Чүгө ийини аар балыглатса-дас, динг арткан, ам-дас чурттап чо-руулар.

Госпиталыга дика үр чыды эмчектен соонда, оңу балы-ларын эки бүтүн-дас бооза, дилеп турган, база катал фронтуге тапкан. Бо улааа ол Ленинград фронтунуа барган. Бичал сержант Ме-ведов пүлсөт азылап саз-быр командир аларган. Оңу дайынчы Нарвалы болган оңу чоогунда чуртаткыч оңу суурларын чостакан. Ол уезе алууд дайынчы да-дымчынын апын сержант-кыи немеч-фашисттер эк-елерине уду тулушкуну-кага көргөсөн эрес-мадыр-лыг чорут даш оңу «Ала-чурт дайын» орденини ийн-ти чегер-биле. «Эрес-мадыр-лыг чорут даш» деп медалы-биле нагашкан.

Киж ийн катал эмес, калыс алу. Павелге та-варжык баштайгы өлүм-нү дугайын үстүлде чутазала-ныс. Бистин шериглерине Ленинград бугазелин кааа тааараан, хоорайын чостан тааараа, оңу кирип турган дайынчыи Эстонияны чостакан-га киришкен. Адыа бир тулу-шкуну уезинде Павел база катал аар, балытлаптыкан, Бо улааа оңу санитарлар тил алган. Астан, думчутан хан төктүр, караа көзүлбес, кулак

дүлөөр болган. Частышкын тапкыдым ишти-баарын, өк-пезин кемдеткен болган. Ба-рык-ла чартык ай эртенде, ол миники келген. Иааново областа госпиталыа оңу эгел-ген. Оңу ам-ытчыи адыр даш эмчелер дү-хүн чок де-мексикан келген. Совет эми-лер-дас, дайынчы болу-дас шылажып үнгөн. Ийини өлүм оңу мечаар тайлаан. Шор сөг-тий бергенде эмчелери чутаз-лаан:

— Фронт чорут дугайылаа ам бооза-дас чегеи чок. Адынче чанып, амштаныз да дээр.

— Дайынчыи ижэиниче кинр сивирпапалымла аа-лым боозар киж меп меп бе? — даш олурулкан. Оңу кады-нын байдалын барымдалап көргөш, харылзаачылар куру-зунче чорудукан. Ону 1945 чылдын февралыа дооскан, өөрү-биле кады база катал дайын палуге киришкен. Бичал маршал Ф. И. Толбукин командирлан Удмуртияны үн-кү фронтунуа чуртаткыч «Че-диз» полугунга кирген. Вен-грияны — Будапешт, Австри-яны — Вена хоорайларын чостакан кыришкен. Бичал Вален деп курорт хоорай-га Тинделгенин байыртгы са-лодуу уткаан. Төрүн чурту-нуң мурунга оңу эрес-ма-дырлыг чорут даш шыпаты-кан халычаларын чамдык-тан үстүлде база алаадым. Оңу адыла оңу дайынчы медалыларын аразылаа «Бу-дештинге хостакан даш», «Венаны хостакан даш» деп медалар база бар.

Хоочун дайынчы бо чунер-де Кызыл-дас өг-бүдөс, урт-тарымын урттары-биле чурт-тал ора. Ол — хоорайла хүн-адул кижилерин бирээзи, Шванзакы балыгыры кире-ки-ре саргызын, аарып чороз-дас, күш-ажылдан холун саа-баан, сагыш-сеткилин бей-далы ам-дас солзат хевээр.

С. ШОЯГУ,
журналист.

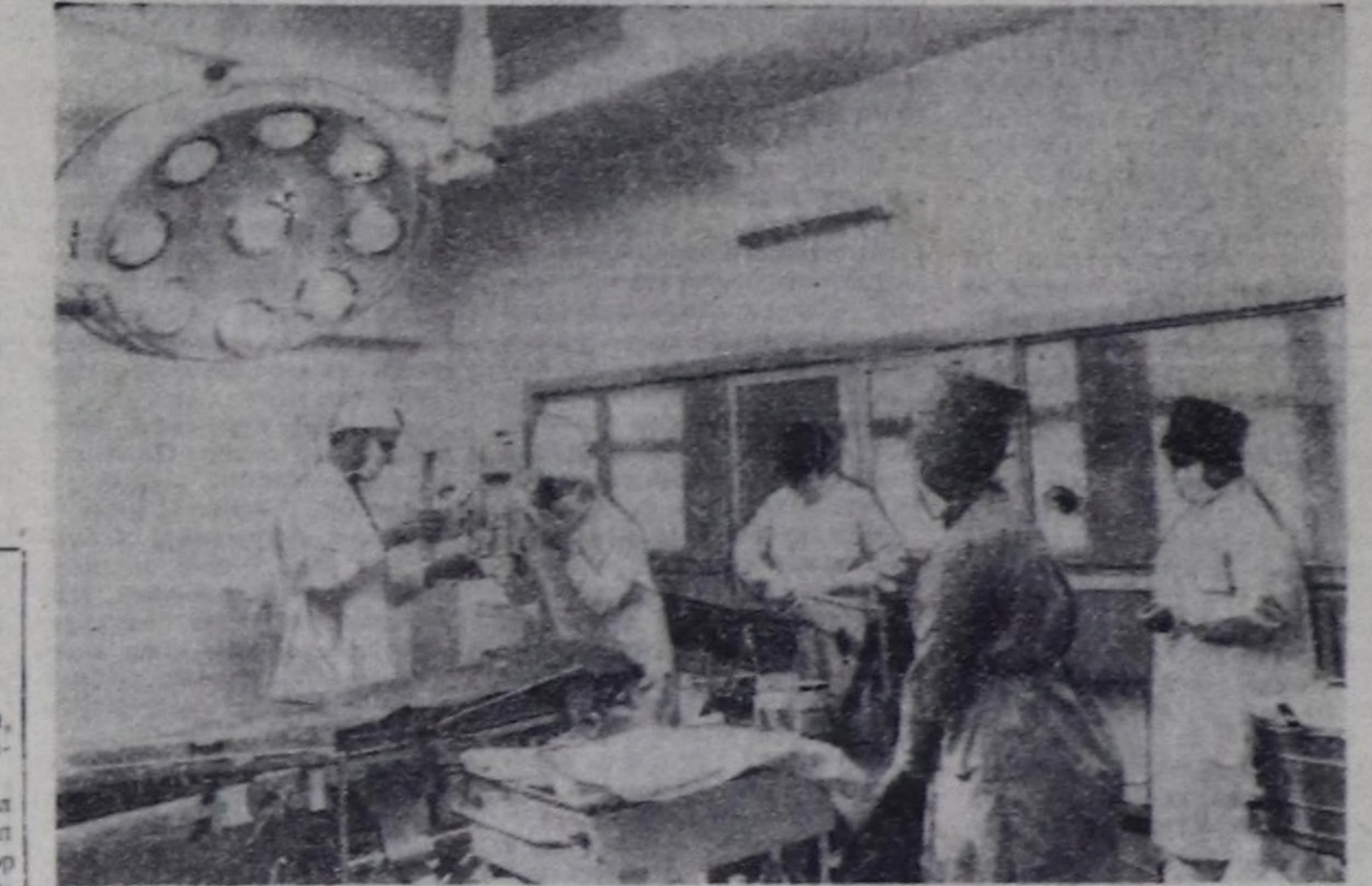
Кадыкчылаа комплекзинде

МОСКВА. Калкымылаа комплекси — урууларын хей про-фильдин клиниктин № 7 эмчелери — Братсвода ажылдап кырган. 1000 орукун уду ол эмчелер коммунист суббо-тиникти кааа-херепин-биле тулуп тургускан. Мында бити-лерини калкымылаа бичгаларын бугу-ле аргалар ажы-латтымып турар: бир палатага-ла бир азы ийн киж чылар. Клиника-диагностика лабораториясы, адыа рентгенкабинет, интенсивит терапиянын блоктары, эндоскопикти албан чеге болгаш кезишкни блогу мазгелдин-биле ажылап турар.

Братсвода бо чаа тулут аарыг кижилерин хүлөп ап эгелден.

ЧУРУКТА: ДОР салбырын кезишкни кылар блогулаа ээ-чегин кезишкниге белеткедиз чоруп турары.

В. СОЗИНОВТУН ФОТОЗУ. СЭТА-НЫЦ ФОТОХРОНКАЗЫ.

ФРОНТУЧУ КЫСТАР

Ала-чурттуу Удуг дайын-ны ала-чурттуу Удуг дайын-ны эгелээр уезе Совет Якутиянын хей кыстары Москванын, Ле-нинградтын, Киевтин болгаш чурттуу өске-дас хоорайларын-га өөренип турган. Олар Төр-рүн чурттуу камгалагына эне-не ишчилер кирип, немеч-фашисттер экелерине уду эрес-мадырмы-биле тулуш-куну калган. Якут хоорайын Кулдууга болгаш техника ор-дунга дайынчыи тергөөжө хоочуннары чокта хаа чыла-ган болгаш кезгеш фронт-чуларын клууу тургускан.

Олар боттарынын клууун «Ка-тыш» деп адаан. Ала-чурт-туу Удуг дайынчыи ишчилер-ди киришкен Талина Алек-сеева Ушгинекову клубун аарганынга согонан. Кезгеш фронтчуларын клуууна Зинаида Андреева Ненашеваны адыа хүндүл-дэр. Ийн уезинде ол эми сестра-лы болуушкан, хей дайынчыи эмчелер, офицерлерин ажал-ды, оларын ам-ытчыи чеге-ге хаа. Тулушкуну шалдыгыга эрес-мадырмы болгаш булу-ныг чорут даш Төрүн чурт

оң ады-тапкылаа били-биле келген Кызыл Салдык орд-е биле болган «Дайынчы ады-чалылар даш» медалы-биле нагашкан. Ленинградка чур-ттууге болгаш дайын чур-туула Якутияга келген Н. Пе-трованы дайынчы ады-чалыа-ры бегин-биле демекелдизин-ген: Алар орденини III чеге-ге-биле болгаш хей медалы-биле нагашкан. Дайын чогулде Якутияга ол база ка-тал чегип келген, күш-ажылчы чегинишкери даш «Хүндү-лелдин Демез» ордени-биле нагашкан.

Д. БУБАКИН,
СЭТА-НЫЦ КОРР.

СУГГА ТӨРҮТТҮНГЕН КИЖИ

Чоокта чаа Москванын «Кос-мос» адылаар бажымалыа бо-лушкуну-дур — деп демекелээ-нер. — Сугга төрттүнгөн илгир урулар сугуну динг амшан-нарыны чайгаар буткен чы-чыларын болуна сиңирген болур. Оларын чурттап амш-дур чеге — киж төрөл-генин кавай — Делег оокамы апар» — деп демек-диз.

Париз конгрессини мурун-ла-ла кижилер совет шийи-лектерини ол солун ажилы-ны дугайында номоураан номчуп тапкылып турганар. Бир илгир ному номоуш, Джеральд биле Кошта Кра-мдизлер АКШ-тан Ленинград-ка чегип келген, анык не Кошта сугга божуур азын кү-зелди элестеткен.

— Сугга божуу болгаш чажылды эгел эштер өрө-чир алаа байдалга божуу уезе болур агаар базымш-ны

нын аажок чыгелит болган хаа чок божуурун адыт бо-лушкуну-дур, деп, Игорь Чарковский санап турар.

Оң ол шийиле ажилы боштагы уезе динчилер, бо-ра-тоолдарын, харын-дас ла-галар даш мыкаш азырал амштанарын суг иштинге чуртталып өөрелип турганын адыткан. Оларын эгел ады салгыны мечаар кусте-рини сөлүлде, шийи-лекти суг иштинге адуу төрүр, адыа чурттап аны-сейлер, бо-ра-тоолдарын ады-ган. Ол илгир динг амшан-нар боттарынын чеге кырыла өөрүлген күштү, угааныг бо-луу ылгалы турганар. Эн кайгамчык чүе — кургаг чеге илгир динг амшаннараа адыр 2-3 катал үр чурттап болганар. Шийиле ажилы ам-дас калкылаа турар.

«СОВЕТСКИЙ СОЮЗ» жур-налына).

Паризге болган «Суг бол-гаш» деп буту элестей конгрессинге эртенде «Игорь Чарковскийн сугга бичи уруларын божууру ту-

АПРЕЛЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Уе» 8.40—«Стратегия победы». «На главном направлении». 10-ч фильм. 9.55—Эки бараанын көү-дешир. 10.25—«Рассказы о ху-дожниках». 11.00—«Эш иры». Бүтү эвеледин телеконтурду. 11.50—Удуг Тинделгенин 40 чылды. Фронтучу адыгтер удуу «Тинделгенин», 31-ч фильм. 12.35—Политикти тайыла-рыжылган. 13.05—РСФСР-ини Күрүлгөн үер экесин өр-кестри ойлар. 13.20—«Өг-бүдө болгаш шол». 13.50—Чоюнур уран чотазгалынын «Че-диз» телепрограмманын VI дегел фестивалы. 14.20—Ба-гун дегелге. 14.35—В. И. Ле-нинин ажал-амыралыг дугайында хей сепилги теле-фильм. «Онижык выбранный путь». «Эрелесте». 3-ч фильм. 15.35—Политикти тайыла-рыжылган Г. В. Прохиянин бесел-зы. 16.05—«Валдинг-дас бо-ла, бугуренгит эмес». 17.05 —Коммунист суббоиникти демекелди. 17.20—Цирк ар-еалында. 18.05 — Док. фильм. «Угроза Европе — угроза миру». 19.05—Коммунист суббо-иникти демекелди. 19.20 —«Помни имя свое». Уран-чеге фильм. 21.00—«Уе». 21.45 —«Помни смену». 23.20—23.30 —Медведов.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—Эрелесте гимнастика. 8.15—Калкы болууру күтсиз-ле. 8.30—Кубанын адаларга болгаш ритмири. 8.55—Свер-доловскийн телеуезинин программасы. 10.05—«Эрелесте пошта». Музыккалыг дамчыла-га. 10.35—Док. телефильм. 11.25—«Болдинские коняры». 11.45—«Дай твою руку». По-литикти ирлар концерт. 12.35 —«Аны-чуркучлар клуу». 13.35—«Кижини Чегини эзир». 14.35—Удуг Тинделгенин 40 чылды. Музыккалыг дамчы-лаа. 15.45—П. Богданов. Познэ. 16.15—«Дубет». Мол-даа ССР-ини Күрүлгөн ака-демикти оера болгаш балет театрынын анык солстери. 16.45—«Чеге, кыстар!». 18.20—Сая-Ремого фестивалы. КИЗЫЛДАН

19.25—Медальерин тускай удурулгези. 19.35—Телемез-лерини тускай удурулгези.

МОСКВАДАН

19.45—Делег тайлыбыр. 20.00—«Тамыктыг чунуар, кыстар!». 20.15—«Кадшыл». 21.00—«Уе». 21.45—Хоккейге дегел, чемпионалы. Филла-дия—Шария. 23.00—СССР-ини футболга чемпионалы. «Дина-мо» (Москва)—«Динамо» (Ки-ев). 2-ги оюн. 23.45—01.30—Хоккейге дегел чемпионалы. СССР—ГДР.

Бо чылды март 23-те

«Шынга» үнгөн

кроссвордтук харызым

ДООРА ДУРГААР. 1. Ку-дурж. 6. Калытаа. 10. Алаа. 11. Улар. 12. Тес. 13. Сур. 14. Того. 15. Класе. 16. Шамраа. 19. Армавир. 22. Агак. 23. Адыра. 25. Фазеер. 27. Ук. 28. Того. 29. Алаа. 30. Ас. 35. Ан-дас. 36. Солзат. 38. Согоа. 39. Кларет. 43. Констон. 47. Улаа. 48. Порт. 49. Рим. 50. Лат. 51. Челе. 52. Адым. 53. Оймакон. 54. Кызыл. УЗУН ДУРГААР. 1. Кулзат. 2. Дурон. 3. Ротор. 4. Каска. 5. Калыры. 7. Парон. 8. Ти-тов. 9. Нигер. 17. Алаа. 18. Билаа. 20. Алаа. 21. Ирак. 22. Адула. 23. Аныс. 24. Алаа. 26. Висла. 31. Урал. 32. Хор. 33. Кофе. 34. Лазо. 37. Гапа-рин. 39. Кыто. 40. Артем. 41. Нурек. 42. Туман. 43. Калкы. 44. Чатем. 45. Тачка. 46. Вол-га.

АГААК

Республикага шокар булуттар, чарбас. Согу чуктен хаттын дурени секундыа 5—10 метр. Дүе агарын температурасы 3—8, чамдык чегерге 15 градус чегер соор. Хүндүс 4—9 градус чамдык, чамдык чегерге 0 градус бо-дур.

Кызыла нуга булуттар, чарбас. Согу чуктен хаттын дурени секундыа 5—10 метр. Дүе агарын температурасы 3—5 градус соор, хүндүс 7—9 градус чамдык.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

УКИНОВ

АПРЕЛЬ 30-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Полоса прелестная» 15.00, 16.30, «Победа» 19.00, шактарда.

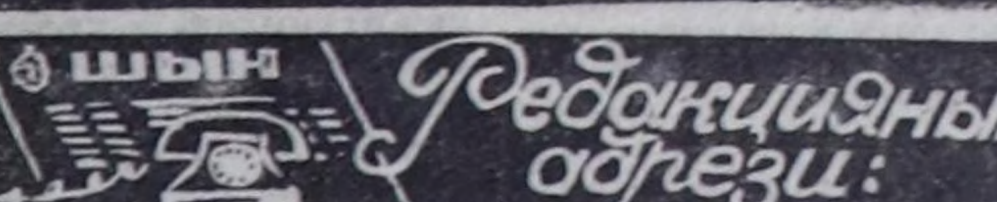
«ПИОНЕР»: «Валентина ер-мек» 9.30, 11.10, 13.30, «См-шник» 15.30, «Третья сторона монеты» 18.20, «Пришло вре-мя любви» 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Африкален» 14.00, 15.40, 17.20, 19.00, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шакти» 14.30, 17.10, 19.50 шактарда.

Солун неделяда 6 катал соңур.

Чатг № 3096.

Тыаа АССР-иң Ном үндүрер чеге, полиграфия болгаш жом садымын деректерини талзы-биле куруне комитетиниң типографиясы. Кызыл. Шегиякы болгаш Кравченко кудумчуу, бажык № 1.

667000. Кызыл. Шегиякы болгаш Кравченко кудумчуу, бажык № 3. Телефоннары: редакторун 2-24-63, редакторун оралакчыларынын 2-35-24, 2-23-54, харысалгалы секретарынын 2-23-35, партияны амындаа болгаш үстүр калдыктерини 2-31-75, аргалаа болгаш совет тургузуу калдыктерини 2-37-13, чаага кылдыгынын 2-41-27, информация кылдыгынын 2-20-60, корректорларынын 2-27-41. Бухгалтериянын 2-12-45. солун келбей барганда 2-32-75 телефонче доолаар.

О. СЕРДЮЛЬСКИЙ,
СЭТА-НЫЦ КОРР.
Москва.

Солун неделяда 6 катал соңур.

Чатг № 3096.

ТС-00520